

Speleoornitologija

**Vodič za promatranje ptica oko
speleoloških objekata**

Davor Krnjeta

Ušara
Autor: Davor Krnjeta

U speleološkim objektima od letećih stanovnika najčešće nalazimo šišmiše jer u Hrvatskoj nemamo ptičje vrste koje bi se kolonijalno gnijezdile u jamskim objektima kao što se događa na drugim kontinentima. U Sjevernoj Americi to je pećinska lastavica (*Pterochelidon fulva*), u Aziji, Australiji i Oceaniji to su pripadnice porodice čiope (*Aerodramus fuciphagus*), čija se gnijezda upotrebljavaju u kineskoj gastronomiji, a na Karibima je to vrsta koja se na engleskom naziva oilbird (*Steatornis caripensis*), iz porodice legnjeva koji gnijezde u špiljama u izrazito brojnim kolonijama, a hrane se voćem. U Hrvatskoj je zabilježeno oko 400 vrsta (Tutiš i dr., 2013), dok manji broj možemo promatrati prilikom pojedinačnog gniježđenja u neposrednoj blizini speleoloških objekata ili u njima. Zbog toga veliki broj objekata nosi ime na po pticama uočenima u neposrednoj blizini ulaza, poput Golubnjača, Golubinka, Sovina Oaza itd. Dalje u tekstu detaljno su opisane te vrste. Svakako najčešći stanovnik jamsko-špiljskih objekata je divlji golub kojega je autor zabilježio oko većine speleoloških objekata koje je sam obišao na prostoru krške Hrvatske, od Istre (Jama kod Male Učke) do južne Like i Dalmatinske zagore (npr. Golubnjača na Ljubovu nedaleko Velike Popine). Među opisanim vrstama svakako treba istaknuti bjeloglavog supa i Eleonorinog sokola. Hrvatska populacija bjeloglavog supa ne gnijezdi se u samim speleološkim objektima, ali je za vrijeme gniježđenja čvrsto povezana s kamenim policama na liticama oko kojih možemo naći i ulaze u manje speleo-objekte (npr. na Plavniku i Prviću u Kvarnerskom zaljevu). Slično ponašanje i stanište ima i Eleonorin sokol, koji se gnijezdi na pučinskim otocima Palagruži, Svecu, Lastovu, Visu i Biševu. Na tim je lokacijama autor uočio obje vrste.

Bjeloglavi sup (*Gyps fulvus*)

Izrazito veliki strvinar s bijelom glavom bez perja, smeđim tijelom s tamnijim završetkom krila i repa, spolovi slični. Veličina: 95 – 110 cm, mužjak teži 7500 – 10 500 g, a ženka 8000 – 11 000 g. Raspon krila ovih ptica je 230 – 265 (240 – 280) cm. Prisutan je tijekom cijele godine, a gnijezdi se jednom godišnje od prosinca do ožujka (ponekad kolonijalno) u gnijezdo na nedostupnim liticama. Polaze jedno bjelkasto jaje (ponekad s tamnijim

Šišmiš
Autor: Davor Krnjeta

Bjeloglavi sup
Autor: Davor Krnjeta

Bjeloglavi sup – Plavnik
Autor: Davor Krnjeta

uzorkom, veličine do 97 mm) koje inkubiraju mužjak i ženka do 55 dana, a mlade hrane još 110 – 115 dana. U Hrvatskoj nastanjuje litice uz more na otocima poput Krka, Cresa, Prvića i Plavnika. Hrani se krupnom strvinom. Bjeloglavi supovi često stradavaju zbog trovanja mamcima za vukove i medvjede (Krnjeta, 2023).

Eleonorin sokol (*Falco eleonora*)

Spolovi su izgledom slični, no ženka je veća. Postoje tamna jednobojna i svjetlija varijanta koja je slična sokolu lastavičaru. Veličine su oko 38 cm, težine od 350 do 450 g, uz raspon krila od 84 do 103 cm. Prisutan je kao gnjezdarica, dolazi u travnju, odlazi u listopadu. Gnijezdi tijekom kasnog ljeta i rane jeseni na nepristupačnim, natkrivenim stijenama (poput ulaznih dijelova u manje speleološke objekte), gdje polaže 2 – 3 jaja koja ženka inkubira 28 dana. Mlade hrane mužjak i ženka 35 – 45 dana. Stanište im je na pučinskim otocima poput Visa, Biševa, Sveca i Lastova. Hrani se manjim pticama za vrijeme gniježđenja i krupnijim insektima izvan

Eleonorin sokol
Autor: Davor Krnjeta

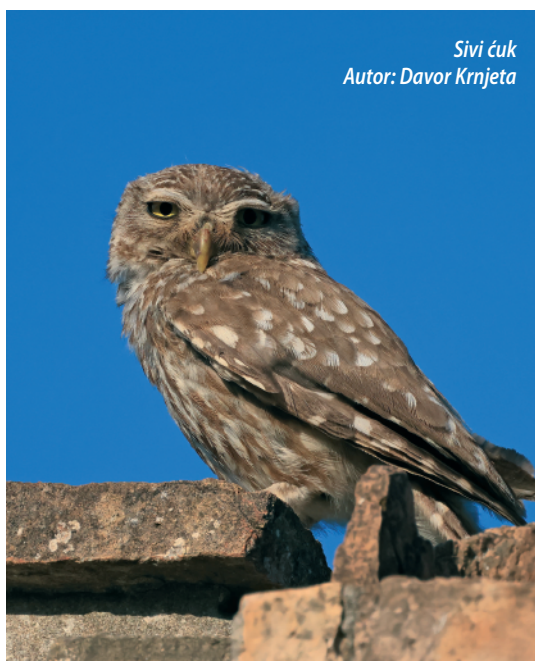
razdoblja gniježđenja. Moguće ga je zamijeniti sa sokolom lastavičarem, koji je uočljivo manji. Zimuje na Madagaskaru. U Komiži ga zovu »hmanza«. Sklon je lutanju od dolaska do srpnja kada se priprema za gniježđenje. U Hrvatskoj postoji do stotinjak gnijezdećih parova (Krnjeta, 2023).

Sivi sokol (*Falco peregrinus*)

Sivi sokol je tamni sokol sa svijetlim ispruganim trbuhom i bijelim vratom, a spolovi su slični. Slična vrsta je krški sokol (*Falco biarmicus*), koji je manji i nešto svjetliji. Sivi sokol ima jedno gniježđenje od travnja do lipnja. U gnijezdo bez materijala na natkrivenim, stjenovitim liticama, poput ulaznih vertikalna u speleološke objekte, polaže 3 – 4 bjelkasta jaja s tamnim pjegama koja inkubira ženka (ponekad mužjak) 29 – 32 dana, a mlade hrane mužjak i ženka 35 – 42 dana. Prvo gniježđenje ima u drugoj ili trećoj godini. Nastanjuje planinsko područje i litičaste obale mora, a hrani se pticama srednje veličine (patke, morske ptice, lještárke, golubovi). Životna dob mu je do 15 godina. Ima duga zašiljena krila. Brojniji je u priobalju. Nastanjuje cijelu Europu, ali je rijedak. Pretpostavlja se da u Hrvatskoj ima 150 – 200 gnijezdećih parova (Krnjeta, 2023).

Sivi sokol
Autor: Davor Krnjeta

Sivi ćuk
Autor: Davor Krnjeta

Sivi ćuk (*Athene noctua*)

Sivi ćuk je manja sivkasto-smeđa sova sa svijetlim facijalnim diskom i nogama, a spolovi su slični. Slična vrsta je planinski ćuk (*Aegolius funereus*), koji ima facijalni disk okružen crnom bojom. Sivi ćuk ima jedno gniježđenje od travnja do lipnja. U duplji u stijeni ili zečjoj jazbini polaže 2 – 5 bijelih jaja koja inkubira ženka 27 – 28 dana, a mlade hrane mužjak i ženka 30 – 36 dana. Prvo gniježđenje ima u prvoj godini. Nastanjuje otvorena područja s drvećem i parkove, a hrani se insektima i manjim glodavcima. Životna dob mu je do deset godina. Nastanjuje cijelu Europu osim sjevera Rusije i Skandinaviju, a brojnost mu je u opadanju. Pretpostavlja se da populacija u Hrvatskoj broji 6000 – 8000 gnijezdećih parova (Krnjeta, 2023).

Ušara (*Bubo bubo*)

Ušara je velika smeđa sova sa svijetlim trbuhom, narančastim očima, izraženim ušnim perima i facijalnim diskom, a spolovi su slični. Zbog veličine je nezamjenjiva. Ima jedno gniježđenje od veljače do srpnja. U udubinama u stijeni ili velikim dupljama bez materijala za gniježđenje polaže 2 – 4 bijela jaja koja inkubira ženka 34 – 36 dana, a mlade hrane mužjak i ženka 50 – 60 dana. Prvo gniježđenje ima

Ušara
Autor: Davor Krnjeta

Ušara
Autor: Davor Krnjeta

u drugoj godini. Nastanjuje otvorena stjenovita i šumovita područja, a hrani se pticama do veličine tetrijeba i sisavcima do veličine lisice. Životna dob joj je 10 – 20 godina. Rijetka je u unutrašnjosti Hrvatske, a češća u priobalju. Nastanjuje gotovo cijelu Europu, osim Velike Britanije. Status joj je ranjiv, a brojnost u opadanju. Pretpostavlja se da

u Hrvatskoj ima 1000 – 1500 gnijezdećih parova (Krnjeta, 2023).

Divlji golub (*Columba livia*)

Na divljem golubu dominira plavkasto-siva boja s dvjema crnim prugama na krilima te sjajno-zelenkastom mrljom na vratu, ima svijetlu trticu. Spolovi su slični. Slična vrsta je golub dupljaš (*Columba oenas*), koji ima svjetliji kljun, slabije izražene pruge na krilima i crvenkasti odsjaj na prsima. Divlji golub ima do tri gniježđenja od veljače do rujna u špiljama ili na drveću. U gniježdo od granja polaže dva bijela jaja koja inkubiraju mužjak i ženka 16 – 19 dana, a mlade hrane još 35 – 37 dana. Prvo gniježđenje ima u prvoj godini. Najčešće se nalazi uz stjenovite morske obale, a hrani se sjemenjem. Životna dob mu je do deset godina. Ova vrsta goluba predak je današnjeg gradskog goluba i kao takav se raširio po cijeloj Europi. Nastanjuje južnu i zapadnu Europu, a status mu je siguran. Pretpostavlja se da u Hrvatskoj populacija broji 15 000 – 20 000 gnijezdećih parova. Prisutan je u većini nepristupačnih jama gdje gnijezdi, a po ovoj vrsti čest naziv za jame u Hrvatskoj upravo je Golubnjača (Krnjeta, 2023).

Čiopa (*Apus apus*)

Čiopa je smečkasto-crna ptica sa svijetlim podbratkom, srpastim krilima i rašljastim repom. Spolovi su slični. Slične vrste su bijela čiopa (*Apus melba*), koja ima svijetli trbuh, i smeđa čiopa (*Apus pallidus*), koja je uočljivo svjetlije smeđa.

Čiopa ima jedno gniježđenje u razdoblju od svibnja do srpnja, često u građevinama (rjeđe u dupljama). Materijal za gniježđenje oblijepi slinom, polaže 2 – 3 bijela jaja (veličine do 25 mm) koja inkubiraju mužjak i ženka 18 – 25 dana, a mlade hrane 37 – 56 dana. Prvo gniježđenje ima u četvrtoj godini. Nastanjuje nebo iznad cijele Europe, a hrani se insektima. Životna dob joj je do deset godina. Najčešće se vide iznad naselja u brzom letu dok traže hranu, a od lastavica u letu ih razlikuju srpolika krila. Status joj je siguran.

Pretpostavlja se da u Hrvatskoj ima 80 000 – 100 000 gnijezdećih parova. Čiope se mogu gnijezditi u mješovitim kolonijama na klisurama iznad mora ili na visokim pročeljima iznad ulaza u špilje (Krnjeta, 2023).

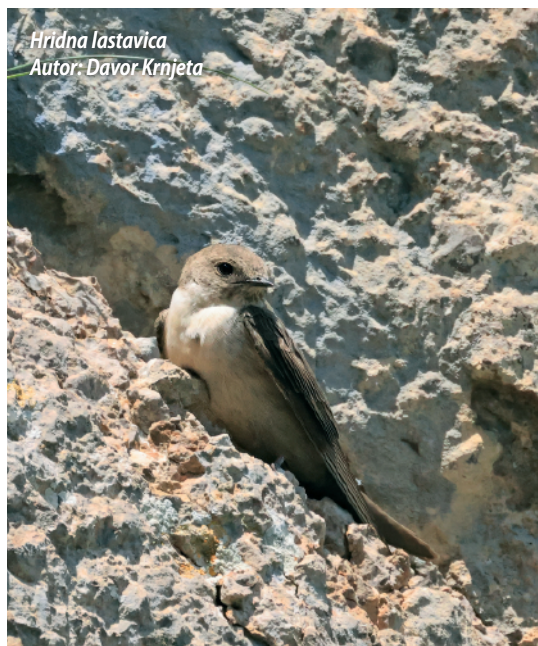
Čiopa
Autor: Davor Krnjeta

Bijela čiopa
Autor: Davor Krnjeta

Hridna lastavica (*Ptyonoprogne rupestris*)

Hridna lastavica smečkasta je ptica sa svjetlijim trbuhom i ispruganim vratom i podbratkom, a spolovi su slični. Slična vrsta je bregunica (*Riparia riparia*), koja ima svijetao trbuh, no hridna lastavica je veća i tamnija od ostalih bregunica. Ima 1 – 2 gniježđenja od svibnja do srpnja, kolonijalno, ispod okomitih stijena gdje gradi gnijezdo od blata slično ostalim lastavicama. Polaže 3 – 5 bijelih jaja s malim tamnim točkama koja inkubira ženka 14 dana, a mlade hrane mužjak i ženka 25 – 26 dana. Prvo gniježđenje ima u prvoj godini. Nastanjuje stjenovite morske obale i stjenovite planine, a hrani se insektima. Životna dob joj je do pet godina, a zimuje u dolinama rijeka. Nastanjena je u južnoj Europi, a status joj je siguran. Pretpostavlja se da u Hrvatskoj populacija broji 1000 – 1500 gnijezdećih parova (Krnjeta, 2023).

Hridna lastavica
Autor: Davor Krnjeta

Kamenjar (*Monticola saxatilis*)

Mužjak ima plavu glavu i leđa te crvenkast trbuh i rep, a ženka je isprugana smečkasta s bijelim grlom i crvenim podrepkom i bokovima. Mužjak je izrazito jarkih boja, kombinacija plave i narančaste, a ženka je smečkasta i svjetlija od ženke modrokosa. Kamenjar ima jedno gniježđenje

Kamenjar
Autor: Davor Krnjeta

od svibnja do lipnja. Između stijena u gnijezdo od trave polaže 4 – 5 sivkasto-plavkastih jaja koja inkubira ženka 14 – 15 dana, a mlade hrane mužjak i ženka 14 – 16 dana. Prvo gniježđenje ima u prvoj godini. Nastanjuje stjenovita područja od razine mora do planina, a hrani se insektima. Životna dob mu je do pet godina. Izrazito je plišljiva ptica koja gnijezdi na višem području (priobalje i Gorski Kotar). Nastanjuje južnu Europu, a brojnost mu je u opadanju. Pretpostavlja se da populacija u Hrvatskoj broji 3000 – 5000 gnijezdećih parova. Uočeno gniježđenje uz ulaz u jamu Golubnjaču iznad Velike Popine kod Gračaca (Krnjeta, 2023).

Modrokos stijenjak (*Monticola solitarius*)

Mužjak je plava ptica s crnim krilima, nogama i kljunom, a ženka isprugana tamnosmečkasta. Mužjak je nezamjenjiv, a ženka tamnija od ženke kamenjara (*Monticola saxatilis*). Modrokos ima 1 – 2 gniježđenja od travnja do lipnja. U gnijezdo od trave i lišajeva između stijena polaže 4 – 5 sivkasto-plavkastih jaja koja inkubira ženka 12 – 13 dana, a mlade hrane mužjak i ženka 16 – 17 dana. Prvo gniježđenje ima u prvoj godini. Vezan je uz kamenita područja, a hrani se insektima i raznim plodovima. Životna dob mu je 5 – 10 godina. Čest je u naseljima na višim područjima. Nastanjuje južnu Europu. Status mu je ranjiv, a brojnost u opadanju. Pretpostavlja se da u Hrvatskoj ima 3000 – 5000 gnijezdećih parova (Krnjeta, 2023).

Modrokos
Autor: Davor Krnjeta

Mrka crvenrepka (*Phoenicurus ochruros*)

Mužjak je crn s bijelim ploham na krilima i crvenim repom, a ženka je svjetlija (smečkasta) s crvenim repom (slično ženka iz izgledaju i jednogodišnji mužjaci). Slična vrsta je šumska crvenrepka (*Phoenicurus phoenicurus*), koja je crvena po trbuhu i nema bijele plohe po krilima. Mrka crvenrepka ima dva gniježđenja (u pukotinama u građevinama ili stijenama, kućicama za ptice, starim gnijezdima) od travnja do kolovoza. Polaže 4 – 6 bijelih jaja koja inkubira ženka 12 – 13 dana, a mlade hrane mužjak i ženka 16 – 18 dana. Prvo gniježđenje

Mrka crvenrepka
Autor: Davor Krnjeta

Mrka crvenrepka
Autor: Davor Krnjeta

ima u prvoj godini. Nastanjuje parkove, vrtove i vinograde, a hrani se insektima. Životna dob joj je do pet godina. Obilježja su joj da zauzima promatračnicu na istaknutom položaju gdje čeka insekte, često se klanja i trese repom. Poneke zimuju i u kontinentalnoj Hrvatskoj. Nastanjuje kontinentalnu Europu, a s juga Europe se ne seli. Status joj je siguran. Pretpostavlja se da u Hrvatskoj populacija broji 30 000 – 40 000 parova (Krnjeta, 2023).

Brgljev kamenjar (*Sitta neumayer*)

Ima plavkasto-sivu kapu i leđa sa svijetlim trbuhom, crnu očnu prugu i ciglast podrepak (kod ženke manje uočljiv). Slična vrsta je brgljev (*Sitta europaea*), koji ima tamniji trbuh i nastanjuje samo šumovita područja. Brgljev kamenjar ima jedno gniježđenje u udubinama između stijena (ulaz ogradi blatom) gdje polaže 6 – 10 bijelih jaja s tamnim pjegama koja inkubira ženka 12 – 14 dana,

Brgljev kamenjar
Autor: Davor Krnjeta

a mlade hrane mužjak i ženka 24 – 26 dana. Prvo gniježđenje ima u prvoj godini. Životna dob mu je nepoznata. Više je vezan za stijene nego za drveće, a u Hrvatskoj nastanjuje priobalne planine. Nastanjuje jugoistočnu Europu, a status mu je siguran. Pretpostavlja se da u Hrvatskoj ima 3000 – 5000 gniježdećih parova (Krnjeta, 2023).

Gorska (siva) pastirica (*Motacilla cinerea*)

Ima svjetložut trbuh, siva leđa, a u sezoni gniježđenja mužjak ima crno grlo, dug crni rep s bijelim rubovima. Spolovi su slični. Od ostalih pastirica razlikuje se po upadljivoj bijeloj očnoj prugi. Ima dva gniježđenja od ožujka do lipnja u udubini blizu vode ili ispod mostova, na ulazu u špiljske i jamske objekte. Takvo ponašanje uočeno je na Žumberku (Pogana jama). U gnijezdo od trave i dlaka polaže 4 – 6 bijelo-žutih jaja s tamnim točkama koja inkubira ženka 11 – 14 dana, a mlade hrane mužjak i ženka oko 12 dana. Prvo gniježđenje ima u prvoj godini. Nastanjuje područja u blizini potoka, rijeka ili jezera, a hrani se insektima i ličinkama. Životna dob joj je do pet godina. Plašljiva je, traži hranu uz rub vode, a zimuje u priobalju. Nastanjuje cijelu Europu osim Skandinavije, Rusije i Islanda, a status joj je siguran. Pretpostavlja se da u Hrvatskoj ima 12 000 – 16 000 parova (Krnjeta, 2023).

Gorska pastirica
Autor: Davor Krnjeta

Strnadica cikavica
Autor: Davor Krnjeta

Strnadica cikavica (*Emberiza cia*)

Mužjak je smečkast s riđim trbuhom, ima tri crne pruge na sivoj glavi te svjetlije grlo i prsa. Ženka je smečkasta s riđim ispruganim trbuhom. Slična vrsta je crnogrla strnadica (*Emberiza cirulus*), ali mužjak ima crnu prugu na žutom licu i žut trbuh. Cikavica ima jedno do dva gniježđenja od svibnja do srpnja. U gnijezdo u udubini između kamenja od dlake, trave i mahovine polaže 4 – 6 svijetlih jaja s tamnim prugama koja inkubira ženka 12 – 13 dana, a mlade mužjak i ženka hrane prvih 11 – 13 dana. Prvo gniježđenje ima u prvoj godini. Nastanjuje otvorena stjenovita područja s grmljem ili nižim drvećem, a hrani se sitnim sjemenjem i insektima. Životna dob joj je do pet godina. Zimi se viđa u sjevernoj Hrvatskoj, obično uz nasipe željezničkih pruga. Gnjezdarica je planinske Hrvatske. Nastanjuje srednju i južnu Europu. Status joj je ranjiv, a broj u opadanju. Pretpostavlja se da u Hrvatskoj ima 1000 – 2000 parova (Krnjeta, 2023).

Žutokljuna galica (*Pyrrhonorax graculus*)

Žutokljuna galica je crna ptica sa žutim kljunom i crvenkastim nogama, a spolovi su slični. Slična vrsta je crvenokljuna galica (*Pyrrhonorax pyrrhonorax*), koja je nešto veća i ima crven kljun. Žutokljuna galica ima jedno gniježđenje od travnja do srpnja na nepristupačnim kamenim liticama. U udubini između stijena s materijalom za gniježđenje polaže četiri istočkana kremasto-maslinasta jaja koja inkubira ženka 17 – 21 dana, a mlade hrane mužjak i ženka 25 – 31 dana. Prvo gniježđenje ima

Žutokljuna galica
Autor: Davor Krnjeta

Žutokljuna galica
Autor: Davor Krnjeta

u prvoj godini. Nastanjuje planinska područja, a zimi se spušta u niže predjele. Uglavnom se hrani insektima i glistama. Životna dob joj je 5 – 10 godina. Uglavnom se viđa u jatima, a gnjezdarica je

planinskih područja. Nastanjuje južnu Europu, a status joj je siguran. Pretpostavlja se da u Hrvatskoj ima 3000 – 5000 gnjezdećih parova (Krnjeta, 2023).

Vodenkos (*Cinclus cinclus*)

Vodenkos je smeđa ptica s tamnim krilima, bijelim prsima i podbratkom, spolovi su slični. Nezamjenjiv je zbog ponašanja u vodi. Ima dva gniježđenja od ožujka do srpnja (ispod mostova i između stijena). U gnijezdo polaže 4 – 6 bijelih jaja koja inkubira ženka 15 – 18 dana, a mlade hrane mužjak i ženka 19 – 25 dana. Prvo gniježđenje ima u prvoj godini. Nastanjuje planinske vodotoke, a hrani se vodenim beskralježnjacima. Životna dob mu je do pet godina. Obično ga se vidi kako skakuće po kamenju u sredini planinskih potoka, a zimi se spušta na niže vodotoke. Nastanjuje cijelu Europu, a status mu je siguran. Pretpostavlja se da u Hrvatskoj ima 2000 – 3000 gnijezdećih parova. Promatrano gniježđenje u udubljenoj niši u stijeni na Žumberku (Krnjeta, 2023).

Vodenkos
Autor: Davor Krnjeta

Speleo-ornithology: A Birdwatching Guide around Speleological Sites

The aim of this article is to inform the speleological community about bird species that can be observed in the immediate vicinity of speleological objects, or in rarer cases, within them, and to provide a useful guide for their identification. The species covered in this article are: Eurasian Griffon Vulture (*Gyps fulvus*), Eleonora's Falcon (*Falco eleonora*), Peregrine Falcon (*Falco peregrinus*), Little Owl (*Athene noctua*), Eurasian Eagle-Owl (*Bubo bubo*), Rock Dove (*Columba livia*), Common Swift (*Apus apus*), Eurasian Crag Martin (*Ptyonoprogne rupestris*), Common Rock Thrush (*Monticola saxatilis*), Blue Rock Thrush (*Monticola solitarius*), Black Redstart (*Phoenicurus ochruros*), Western Rock Nuthatch (*Sitta neumayer*), Grey Wagtail (*Motacilla cinerea*), Rock Bunting (*Emberiza cia*), Alpine Chough (*Pyrrhocorax graculus*), White-throated Dipper (*Cinclus cinclus*). Each species is accompanied by a description of its physical characteristics, nesting habits, feeding habits, distribution, environmental preferences, and the estimated number of breeding pairs in the Republic of Croatia.

Literatura

- Krnjeta, D., 2023: *Ptice Hrvatske: ornitološki priručnik*, Meridijani, Zagreb.
- Tutiš, V., Kralj, J., Radović, D., Ćiković, D., Barišić, S., 2013: *Crvena knjiga ptica Hrvatske*, Ministarstvo zaštite okoliša i prirode, Državni zavod za zaštitu prirode, Zagreb.

Divlji golub
Autor: Davor Krnjeta

